

MƏŞĞULLUQ VƏ ƏHALİ GƏLİRLƏRİ ARASINDA İQTİSADI MEXANİZMLƏR

DOI: <https://doi.org/10.71447/2413-7235-2025-1-44>

Aygün Z. Məmmədova

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti – UNEC, Doktorant

Dövlət vergi müfəttişi – Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyatı Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti

E-mail: 95aygunmamedova@gmail.com

ORCID: 0009-0007-7880-944X

Xülasə

Bu tədqiqat Azərbaycanda məşğulluq və əhalinin gəlirləri arasında iqtisadi mexanizmlərini araşdırır. Tədqiqat müəyyən edir ki, Azərbaycan son onilliklərdə makroiqtisadi sabitliyə və yoxsulluğun azaldılmasına nail olsa da, struktur əmək bazarı qeyri-rəsmilik, həssas məşğulluq, bacarıqların uyğunsuzluğu və gender bərabərsizliyi kimi çağırışları hələ də iqtisadi artımın daha yüksək ailə gəlirlərinə birbaşa ötürülməsini zəiflətməkdə davam edir. Elmi nəticələr göstərir ki, davamlı gəlir artımı üçün təkcə kəmiyyət deyil, məşğulluğun keyfiyyəti həlledicidir və təşkilatların məhsuldarlığını insan kapitalının inkişafı ilə birləşdirən mexanizmlər ən güclü gəlir effektlərini verir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi onun integrativ yanaşmasındadır. Belə ki, tədqiqat məşğulluq və gəliri təcrid olunmuş nəticələr kimi yox, milli inkişaf sisteminin qarşılıqlı gücləndirici komponentləri kimi nəzərdən keçirir. Ən son məlumatları və beynəlxalq diaqnostikanı tətbiq etməklə, o, sektoral diversifikasiya, KOB məhsuldarlığı, bacarıqların yüksəldilməsi, rəsmiləşdirmə stimulları və genderə cavab verən siyasətləri ardıcıl modeldə birləşdirən sistemli çərçivə formalaşdırır. Bu çərçivə Azərbaycanda iş yerlərinin yaradılmasını davamlı gəlir artımına çevirmək üçün təşkilati və iqtisadi mexanizmlərin necə uyğunlaşdırıla biləcəyinin yeni konseptuallaşdırılmasını təmin edir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti onun siyasət yönümlü tövsiyələridir. O, siyasətçilər, nazirliklər və inkişaf tərəfdaşları tərəfindən birbaşa tətbiq oluna bilən tələbə əsaslanan aktiv əmək bazarı proqramları, regional klasterin inkişafı, minimum əmək haqqının kalibrənməsi və sosial sığorta islahatları kimi məqsədyönlü alətlər təklif edir. Bu tədbirlər təkcə artımın inklüzivliyini gücləndirmir, həm də regional və gender gəlir fərqlərini azaldır, rəsmi məşğulluğu genişləndirir və fiskal bazanı gücləndirir. Beləliklə, tədqiqat Azərbaycanın davam edən diversifikasiyasının onun əhalisi üçün daha yüksək və daha ədalətli həyat standartlarına çevrilməsini təmin etmək üçün həm analitik fikirlər, həm də həyata keçirilə bilən yollar təklif edir.

Açar sözlər: *Azərbaycanda əhali məşğulluğu, Azərbaycanda əhali gəlirləri, Məşğulluq və gəlirlər arasında əlaqə, Azərbaycanda əhali gəlirlərinin mənbəyi, Əhali gəlirlərində məşğulluq amili.*

THE ECONOMIC MECHANISMS BETWEEN EMPLOYMENT AND POPULATION INCOME

Aygun Z. Mammadova

Azerbaijan State University of Economics – UNEC, Doctoral Student

State Tax Inspector – State Tax Service under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan

E-mail: 95aygunmamedova@gmail.com

ORCID: 0009-0007-7880-944X

Abstract

This study investigates the necessity between employment and population income in Azerbaijan. The research establishes that while Azerbaijan has achieved macroeconomic stability and poverty reduction in past decades, structural labor-market challenges—informality, vulnerable employment, skills mismatches, and gender disparities—continue to weaken the direct transmission of economic growth into higher household incomes. The scientific results demonstrate that employment quality, rather than quantity alone, is decisive for sustained income growth, and that mechanisms combining firm productivity with human capital development yield the strongest income effects.

The scientific novelty of the work lies in its integrative approach: the study does not view employment and income as isolated outcomes but as mutually reinforcing components of a national development system. By applying recent data and international diagnostics, it formulates a systemic framework linking sectoral diversification, SME productivity, skills upgrading, formalization incentives, and gender-responsive policies into a coherent model. This framework provides a novel conceptualization of how organizational and economic mechanisms can be aligned in Azerbaijan to transform job creation into durable income growth.

The practical significance of the essay is its policy-oriented recommendations. It proposes targeted instruments—such as demand-driven active labor market programs, regional cluster development, minimum wage calibration, and social insurance reforms—that can be directly applied by policymakers, ministries, and development partners. These measures not only enhance the inclusiveness of growth but also reduce regional and gender income disparities, expand formal employment, and strengthen the fiscal base. Thus, the study offers both analytical insights and actionable pathways for ensuring that Azerbaijan's ongoing diversification translates into higher and more equitable living standards for its population.

Key words: *Population employment in Azerbaijan, population income in Azerbaijan, relationship between employment and income, source of population income in Azerbaijan, employment factor in population income.*

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ МЕЖДУ ЗАНЯТОСТИ И ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ

Айгюн З. Мамедова

*Азербайджанский Государственный Экономический Университет – UNEC, докторант
Государственный налоговый инспектор – Государственная налоговая служба при Министерстве
экономики Азербайджанской Республики*

E-mail: 95aygunmamedova@gmail.com

ORCID: 0009-0007-7880-944X

Резюме

В настоящем исследовании рассматриваются необходимость между занятостью и доходами населения в Азербайджане. В исследовании установлено, что, несмотря на достижение Азербайджаном макроэкономической стабильности и сокращение бедности за последние десятилетия, структурные проблемы рынка труда – неформальная занятость, нестабильная занятость, несоответствие квалификации требованиям рынка труда и гендерное неравенство – продолжают ослаблять прямую передачу экономического роста в сторону более высоких доходов домохозяйств. Научные результаты показывают, что качество занятости, а не только ее количество, имеет решающее значение для устойчивого роста доходов, и что механизмы, сочетающие производительность предприятий с развитием человеческого капитала, обеспечивают наиболее выраженный эффект на доходы.

Научная новизна работы заключается в её комплексном подходе: занятость и доход рассматриваются не как изолированные показатели, а как взаимодополняющие компоненты национальной системы развития. Используя актуальные данные и международную диагностику, авторы формулируют системную модель, объединяющую секторальную диверсификацию, производительность МСП, повышение квалификации, стимулы к формализации и гендерно-ориентированную политику в целостную модель. Эта модель предлагает новую концепцию того, как организационные и экономические механизмы могут быть согласованы в Азербайджане для преобразования создания рабочих мест в устойчивый рост доходов.

Практическое значение статьи заключается в её рекомендациях, ориентированных на разработку политики. В ней предлагаются целевые инструменты, такие как программы активного рынка труда, ориентированные на спрос, развитие региональных кластеров, калибровка минимальной заработной платы и реформы социального страхования, которые могут быть непосредственно применены политиками, министерствами и партнёрами по развитию. Эти меры не только повышают инклюзивность роста, но и сокращают региональное и гендерное неравенство в доходах, расширяют официальную занятость и укрепляют налогово-бюджетную базу. Таким образом, исследование предлагает как аналитические выводы, так и практические пути, которые позволят обеспечить, чтобы продолжающаяся диверсификация экономики Азербайджана способствовала повышению и обеспечению более справедливого уровня жизни населения.

Ключевые слова: *Занятость населения в Азербайджане, доходы населения в Азербайджане, связь занятости и доходов, источники доходов населения в Азербайджане, фактор занятости в доходах населения.*

GİRİŞ

Son iki onillikdə Azərbaycan karbohidrogenlərə əsaslanan artım modelindən çoxşaxəli inkişaf trayektoriyasına keçib, eyni zamanda bütün yuxarı orta gəlirli iqtisadiyyatların üzləşdiyi problem yəni, artımın geniş əsaslı rifah artımına çevrilməsi üçün məşğulluq və əhalinin gəlirləri arasında əlaqəni gücləndirmək kimi problemlə mübarizə aparır. 2024-cü ildə makroiqtisadi sabitliyə, səngimiş inflyasiyaya və müsbət artıma baxmayaraq, əmək bazarında ziddiyyətlər, qeyri-rəsmilik, həssas məşğulluq və bacarıqların uyğunsuzluğu ÜDM qazanclarının artan və dayanıqlı ev təsərrüfatlarının gəlirlərinə çevrilməsini məhdudlaşdırmaqda davam edir. Bu problem özünü xüsusilə Bakıdan kənar ərazilərdə və milli iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunda özünü daha çox biruzə verir. (Dünya Bankı, 2022)

Azərbaycanda məşğulluq-gəlir əlaqələrinin gücləndirilməsi zərurəti bir-biri ilə əlaqəli üç reallıqdan irəli gəlir. Birincisi, karbohidrogen sektoru yüksək məhsuldarlığa malikdir, lakin məşğulluq azdır. Buna görə də əksər iş yerləri və potensial gəlir artımı qeyri-neft sektorlarından və kiçik və orta müəssisələrdən (KOB) gəlməlidir. (Asiya İnkişaf Bankı, 2025) İkincisi, qeyri-rəsmilik və həssas məşğulluq, xüsusən də kənd təsərrüfatı, ticarət və tikinti sahələrində, gəlirləri azaldır, sosial sığortaya çıxışı məhdudlaşdırır və vergi bazalarını zəiflədir. (Dünya Bankı, 2022) Üçüncüsü, demoqrafik və insan kapitalı dinamikası – bəzi regionlarda gənclərin böyüməsi, bacarıqların qeyri-bərabər keyfiyyəti və gender fərqləri – təkcə məşğulluq kəmiyyətinin qeyri-kafi olması deməkdir; Gəlirlərin davamlı şəkildə yaxşılaşması üçün işin keyfiyyəti və məhsuldarlığı yüksəlməlidir. (Dünya Bankı, 2022)

Məqalə bu əlaqənin gücləndirilməsinin nə üçün zəruri olduğunu təhlil edir, Azərbaycanın yaxın və orta müddətli imkanları, iş-gəlir münasibətlərini formalaşdıran əsas amillər və məşğulluq nəticələrini yaxşılaşdıracaq və əhalinin gəlirlərini davamlı şəkildə artıracaq təşkilati və iqtisadi mexanizmlər – siyasətlər, proqramlar və institutları analiz edir.

Araşdırma

1. Vaciblik: Nəyə görə məşğulluq və gəlir əlaqələri gücləndirilməlidir?

Makro-iqtisadi kontekst və paylanma payları üzrə baxıldıqda, Azərbaycanın 2024-cü ildə təxminən 4%-lik artımı istehlak və dövlət investisiyaları hesabına təmin edilib, inflyasiya 2%-ə yaxın azalıb, lakin neft və qaz hasilatı azaldıqca, ortamüddətli artımın 2,5%-ə yaxın normallaşacağı proqnozlaşdırılır. (Dünya Bankı, 2025) Belə şəraitdə artımın tərkibi önəmlidir: qeyri-neft iqtisadiyyatı məcmu məhsul və ev təsərrüfatlarının gəlirləri arasında ayrılmanın qarşısını almaq üçün kəmiyyət və keyfiyyət üzrə iş yerləri yaradılmalıdır. 2015-ci ildən əvvəl əldə edilmiş yoxsulluğun azalması tendensiyası COVID-19 və global şoklar zamanı ləngidi. Belə ki, yoxsulluğun aşağı səviyyədə saxlanılması və orta rifahın yüksəldilməsi, xüsusən də kənd ev təsərrüfatları və ən aşağı 40%-lik təbəqə üçün məşğulluğa əsaslanan qazanc artımını tələb edir. (Dünya Bankı, 2025)

Cədvəl 1: İqtisadi Fəaliyyət Növləri Təsnifatı* üzrə məşğul əhalinin sayı və payı.

İqtisadi Fəaliyyət Növləri Təsnifatı* üzrə məşğul əhalinin sayı və payı	2022		2023	
	Min nəfər	Pay%	Min nəfər	Pay%
İqtisadiyyat üzrə - cəmi	4.901,10	100	4.963,30	100
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	1.753,10	35,8	1.777,40	35,8
Mədənçıxarma sənayesi	39,30	0,8	39,70	0,8

Emal sənayesi	276,30	5,6	285,00	5,7
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	27,90	0,6	29,10	0,6
Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	33,60	0,7	34,60	0,7
Tikinti	379,70	7,7	388,60	7,8
Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri	702,20	14,3	707,20	14,3
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	199,80	4,1	202,70	4,1
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	87,90	1,8	95,10	1,9
İnformasiya və rabitə	60,20	1,2	59,50	1,2
Maliyyə və sığorta fəaliyyəti	35,10	0,7	37,20	0,8
Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar	85,80	1,8	84,90	1,7
Peşə, elmi və texniki fəaliyyət	62,90	1,3	66,70	1,3
İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi	97,10	2	96,80	2
Dövlət idarəetməsi və müdafiə, sosial təminat	234,90	4,8	230,50	4,6
Təhsil	375,50	7,7	376,10	7,6
Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi	188,70	3,8	189,70	3,8
İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət	65,20	1,3	65,40	1,3
Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi	195,90	4	197,10	4

Mənbə: Statistika Komitəsi, 2025

Əmək bazarının strukturu üzrə analiz aparıldıqda, rəsmi və modelləşdirilmiş məlumatlar açıq işsizliyin aşağı olduğunu, lakin xüsusilə qadınlar arasında, kənd təsərrüfatı və xidmət sahələrində həssas və qeyri-rəsmi işlərin yüksək paylarını göstərir. Avropa Təlim Fondu (ETF) 2018-ci ildə həssas məşğulluğu 55%-dən yuxarı qiymətləndirib və Dünya Bankının gender məlumatları 2023-cü ildə hər iki cins üçün davamlı zəifliyi göstərir. (European Training Foundation, 2020) Bu cür iş yerləri məhdud və dəyişkən gəlir, qeyri-kafi qorunma və zəif məhsuldarlığın yayılmasını təmin edərək gəlir artımına xələl gətirir. (Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, 2021)

Əmək haqqı və minimum əmək haqqı siyasəti üzrə isə Azərbaycan son illərdə qanunla müəyyən edilmiş minimum əmək haqqını artaraq, 2025-ci ilin əvvəlinə 400 manat təşkil edib, lakin əmək haqqı məşğulluğun payının cüzi və qeyri-rəsmiliyin yüksək olduğu yerlərdə ev təsərrüfatlarının gəlirlərinə keçid struktur cəhətdən məhduddur. (CEIC, 2025) Minimum əmək haqqının artırılması mərtəbələri qoruya bilər, lakin

rəsmiləşdirmə və məhsuldarlıq artımı olmadan onun gəlirlərə məcmu təsiri məhdud olaraq qalır. (WSEAS,2023)

2. İmkanlar: İş yerləri və gəlirlər harada arta bilər?

Qeyri-neft sektorları və KOB-lar. Ən perspektivli marja satıla bilən və yüksək dəyərli xidmətlərin (İKT, logistika, turizm), kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı, yüngül istehsalat və tikinti dəyər zəncirlərinin məhsuldarlığı artıran genişləndirilməsidir. Asiya İnkişaf Bankı və Dünya Bankı tərəfindən aparılan son diaqnostika və strategiyalar karbohidrogenlərdən uzaqlaşmağa, özəl kapitalın sıxışdırılmasına, həmçinin bacarıqların və infrastrukturun təkmilləşdirilməsinə diqqət yetirir. (Asiya İnkişaf Bankı, 2025)(Dünya Bankı, 2025) Bağlantı və yaşıl keçidlərə dövlət sərmayəsi investisiya mühiti və rəqabət neytrallığının yaxşılaşdığı yerlərdə şəxsi məşğulluğu kataliz edə bilər.

Regional inkişaf. Dövlət Statistika Komitəsinin regional statistikasına və UNECE profilləri əmək haqqının, məşğulluğun strukturunun və gender fərqlərinin əhəmiyyətli coğrafi dağılımına işarə edir. Məqsədli yerli inkişaf - sənaye parkları, aqrologistika qovşaqları və ikinci dərəcəli şəhərlərin yaxınlığında biznes xidmətləri - regional gəlir fərqlərini azalda bilər. (UNECE, 2024)

İnsan kapitalının sürətləndirilməsi. Azərbaycan İnsan Kapitalının İcmalı vurğulayır ki, yüksək bacarıq keyfiyyəti, xüsusən də əsas təhsildən kənarda və yaşlıların təhsilində daha yaxşı iş keyfiyyəti və qazancla əlaqələndirilir. (Dünya Bankı, 2022) Peşə təhsili və təlimi, rəqəmsal bacarıqlar və şagirdlik sahəsində islahatlar daha yüksək məhsuldar işlərə və əmək haqqı artımına yol açır.

İnklüziv məşğulluq proqramları. Həssas qruplar (məsələn, uzunmüddətli işsizlər, qadınlar, gənclər, məcburi köçkünlər) üçün inklüziv və layiqli işlərdə BMT və BMTİP təşəbbüsləri real bazar tələbi ilə əlaqələndirildikdə qazancı artırmaqla yanaşı genişlənmə modelləri nümayiş etdirir. Bu amil özündə təlim, sahibkarlıq dəstəyi və iş uyğunluğunu birləşdirir (United Nations Sustainable Development Group, 2020).

3. Məşğulluq və əhali gəlirləri arasında əlaqə faktorları

Bura aşağıda qeyd olunmuş əsas 6 faktor daxildir:

- İqtisadi struktur və məhsuldarlıq. Məşğulluğun kiçik bir hissəsi yüksək məhsuldarlığa sahib sektorlardadır. Dünya Bankının Məşğulluğa Dəstək Layihəsinin qiymətləndirilməsi və mətnin xülasəsi qeyd etdiyi kimi, işçilərin yalnız kiçik bir hissəsi ixracçı istehsalat və müasir biznes xidmətlərindədir. (Dünya Bankı, 2020) Bu kompozisiya təsiri orta əmək haqqı və gəlir artımını azaldır. Məhsuldarlıq-əmək haqqı fərqi aradan qaldırılması sektorların təkmilləşdirilməsini və firma səviyyəsində bacarıqların artırılmasını tələb edir.
- Qeyri-rəsmi və həssas məşğulluq. Qeyri-rəsmilik qazancı sıxışdırır, əmək haqqı pilləkənlərini sıxışdırır və məhsuldarlıqla əmək haqqı arasında əlaqəni zəiflədir. Azərbaycanın qeyri-rəsmi çox səbəblidir: çətin qeydiyyat (indi rəqəmsal sistemlərlə asanlaşdırılır), mikrofirmaların qısamüddətli iş ehtiyacları və sektoral mövsümlilik. (European Training Foundation, 2020) (Harvard Kennedy School, 2024) Beynəlxalq sübutlar həmçinin qeyri-rəsmiliyin amortizator rolunu oynadığını, lakin gəlir artımında uzunmüddətli yara izi olduğunu göstərir. (Beynəlxalq Valyuta Fondu, 2021) Beləliklə, qeyri-rəsmiliyin azaldılması iş yerləri-gəlir əlaqəsini gücləndirmək üçün vacibdir.
- Bacarıqlar və insan kapitalı. İnsan Kapitalının İcmalı həyat dövrü boyunca bacarıq boşluqlarını tapır və təhsil təminatçıları ilə işəgötürənlər arasında daha güclü əlaqələrin zəruriliyini vurğulayır. Müvafiq bacarıqlara (xüsusilə rəqəmsal, idarəetmə və texniki) malik olmayan işçilər aşağı məhsuldarlıq rollarında ilişib qalırlar. (Dünya Bankı, 2022)
- Gender boşluqları və iştirak. Qadınlar daha aşağı maaşlı məşğulluq dərəcələri və həssas işlərdə daha çox payla üzləşirlər. Uşaq baxımının əlçatanlığı, nəqliyyat təhlükəsizliyi, çevik iş və ayrı-

seçkililyə qarşı mübarizə qadınların işçi qüvvəsinə bağlılığını və gəlirlərini genişləndirə bilər. (GTAI, 2024)

- Əmək haqqının müəyyən edilməsi və sosial sığorta. Qanunla müəyyən edilmiş minimum əmək haqqı artımları (2025-ci ildə 400 AZN-ə qədər) zəmini qoruyur, lakin formal əmək payı ötürülmə üçün açardır. Sığortalı sosial sığorta təminatı gəlir təminatı və ömür boyu qazanc profillərini genişləndirir; beləliklə, rəsmiləşdirmə və daha yaxşı uyğunluq ev təsərrüfatlarının gəlirlərinin artırılması üçün nominal əmək haqqı siyasəti qədər vacibdir. (CEIC, 2025)
- Regional fərqlər və mobillik. Sektor qarışığında və firma sıxlığında coğrafi fərqlər əmək haqqı boşluqlarına çevrilir. Təkmilləşdirilmiş regional infrastruktur, işçi qüvvəsinin mobilliyi xidmətləri və mənzil/köçürmə dəstəyi işçiləri daha yüksək məhsuldar işlərlə uyğunlaşdırır və gəlirləri artırır. Statistika komitəsinin xəritəçəkmə vasitələri bu məkan fərqlərini vurğulayır. (Statistika Komitəsi, 2025)

4. Əlaqəni gücləndirmək üçün təşkilati və iqtisadi mexanizmlər

Aşağıdakı mexanizmlər institutların, təşviqlərin və proqramların iş yerlərinin yaradılmasını etibarlı şəkildə daha yüksək gəlirlərə necə çevirə biləcəyinə diqqət yetirir.

Mexanizm 1: KOB-lar və ticarət obyektləri üçün “Yaxşı İş” Siyasət Paketi

Bu mexanizm özündə rəqabətə, ixracın asanlaşdırılmasına və maliyyəyə çıxışa əsaslanan qeyri-neft ticarətində və yüksək dəyərli xidmətlərdə firma girişini, miqyasını və məhsuldarlığını genişləndirmək üçün əlaqələndirilmiş siyasətlər toplusunu birləşdirir.

Müvafiq mexanizm daha məhsuldar KOB-lar və ixrac qabiliyyətinə malik firmalardakı iş yerləri daha yüksək əmək haqqı ödəyir və əmək haqqının daha sürətli artımını özündə birləşdirir. Şirkətlərin təkmilləşdirməsini işçi bacarıqları proqramları ilə əlaqələndirmək, qazanc əldə etməyi təmin edir.

Azərbaycan üçün praktiki elementlər.

- İnvestisiya mühiti və rəqabət neytrallığı: proqnozlaşdırıla bilən qaydalar, sadələşdirilmiş lisenziyalaşdırma və satınalma/sənaye parklarına ədalətli çıxış.
- Təkmilləşdirmə üçün maliyyə: texnologiyanın qəbulu və sertifikatlaşdırılması üçün kredit zamanətləri və performansla əlaqəli qrantlar.
- İxrac dəstəyi: ticarət logistikası, standart infrastrukturunu və aqroemal, yüngül istehsal, İKT-yə imkan verən xidmətlər üçün bazar kəşfiyyatı. (Asiya İnkişaf Bankı, 2025)(Dünya Bankı, 2025)

Mexanizm 2: Nəticəyə əsaslanan dizaynla aktiv əmək bazarı siyasətləri (ALMP).

Bu mexanizm özündə təsdiqlənmiş məşğulluq nəticələrinə və qazanclara bağlı olaraq Aktiv Əmək Bazarı Siyasətləri(bundan sonra AƏBS) miqyaslandırılmasını - iş axtarışı yardımı, qısa intensiv təlim, şagirdlik və əmək haqqı subsidiyaları cəmləyir.

Müvafiq mexanizm sübutlar edir ki, yaxşı hədəflənmiş AƏBS işəgötürənin tələbi ilə uyğunlaşdırıldıqda və əhatəli xidmətlər (uşaq baxımı, nəqliyyat) ilə müşayiət olunduqda iş keyfiyyətini və ödənişi yaxşılaşdırır.

Azərbaycan üçün praktiki elementlər.

- Məşğulluğa Dəstək Layihəsi alət dəstləri: işaxtaranların profilinin müəyyən edilməsi, fərdi məşğulluq planları, vakansiyalarla əlaqəli təlimlər və ehtiyacı olan sahibkarlar üçün sahibkarlıq dəstəyi. (Dünya Bankı, 2020)
- Yerləşdirməyə görə ödənişli pilotlar: provayderlər 6-12 ay ərzində davamlı məşğulluq və əmək haqqı qazancları əsasında mükafatlandırılır.
- Regional diqqət: həssas məşğulluğun yüksək olduğu ikinci dərəcəli şəhərlərdə yerləşdirmə.

Mexanizm 3: Rəsmiləşdirmə və “Rəsmi işin ödənilməsi.”

Bu mexanizm özündə rəsmiliyin şəxsi xərclərini azaldılmasının və faydaları artırılmasının birləşdirir. Bura sadə elektron qeydiyyat, aşağı əmək haqqı olan rəsmi iş yerləri üçün azaldılmış əmək haqqı vergisi və müavinətlərin daşınması aiddir.

Müvafiq mexanizm bildirir ki, formal iş yerləri orta hesabla daha çox ödəyir, daha sabitdir və işçiləri istehlakı hamarlaşdıran və məhsuldarlığı dəstəkləyən sosial sığırtaya bağlayır.

Azərbaycan üçün praktiki elementlər.

- Qısamüddətli/mövsümi müqavilələr və mikro sahibkarların qeydiyyatı üçün rəqəmsal bir pəncərəli portallar;
- Mikro-müəssisələrdə ilk rəsmi işə qəbullar üçün məqsədyönlü töhfə güzəşti (vaxt məhdudiyyəti);
- Məsləhət xidmətləri ilə birlikdə yüksək qeyri-rəsmi sektorlarda (kənd təsərrüfatı xidmətləri, tikinti) tətbiqetmə + təşviqlər. (European Training Foundation, 2020)(Harvard Kennedy School, 2024)

Mexanizm 4: Məhsuldarlıq və Ödəniş üçün Bacarıqlar

Bu mexanizm özündə sektor yol xəritələri (İKT, logistika, turizm, aqrar-sənaye) ilə əlaqəli tələbat əsasında Peşə Təlim və Tədris (Bundan sonra PTT) proqramlarını və ömürboyu öyrənmə, işəgötürən tərəfdaşlığı vasitəsilə həyata keçirilməni birləşdirir.

Müvafiq mexanizm böyümə sektorları ilə uyğunlaşdırılmış bacarıqlar işçilərin məhsuldarlığını və əmək haqqını artırır.

Azərbaycan üçün praktiki elementlər.

- Kurikulumları, standartları və şagirdlik yollarını birgə tərtib etmək üçün Sektor Bacarıqları Şuraları;
- Rəqəmsal və texniki bacarıqlarda mikro etimadnamələr;
- Provayderlərin məzunların əmək haqqı qazanmalarına görə bonuslar qazandıqları maliyyələşdirmə nəticələri. (Dünya Bankı, 2022)

Mexanizm 5: Genderə Aid Məşğulluq Arxitekturası

Bu mexanizm qadınların məşğulluğu və qazancları üçün məcburi məhdudiyyətləri həll edən siyasət və xidmətləri birləşdirir.

Müvafiq mexanizm qadınların iştirakının artırılması və iş keyfiyyətinin yüksəldilməsi ev təsərrüfatlarının gəlirlərini birbaşa genişləndirir və gəlir mənbələrini şaxələndirilməsinə köməklik göstərir.

Azərbaycan üçün praktiki elementlər.

- Uşaq baxımı və çevik iş pilot layihələri, təhlükəsiz nəqliyyat təşəbbüsləri;
- İşə qayıtma və STEM bacarıqlarının artırılması proqramları;
- Ödənişli kapital auditləri və qərəzsiz işə qəbul protokolları. (UNECE, 2024)

Mexanizm 6: Minimum əmək haqqı, əmək haqqı sövdələşməsi və sosial sığıorta - əhatə və irəliləyiş üçün nəzərdə tutulmuşdur

Bu mexanizm əmək haqqı siyasəti, qazanılmış gəlir vergisi kreditləri və ya aşağı maaşlı rəsmi iş yerləri üçün töhfə güzəştləri və töhfələrin əhatə dairəsini genişləndirən islahatlarla tamamlanmasının özündə ehtiva edir.

Müvafiq mexanizm rəsmi əmək haqqı ilə məşğulluğun universal olmadığı bir şəraitdə, yalnız əmək haqqı səviyyəsi məhduddur; rəsmiləşdirmək üçün stimullarla birləşərək, ev təsərrüfatlarının gəlirlərinə keçidi gücləndirilməsini təklif edir.

Azərbaycan üçün praktiki elementlər.

- Minimum əmək haqqının orta əmək haqqı və məhsuldarlığa nisbətdə monitorinqi və kalibrənməsi;
- Aşağı əməkhaqqı olan rəsmi işçilər üçün töhfə güzəştləri və ya EITC kimi sxemlər;
- Mobilliyi dəstəkləmək üçün portativ, rəqəmsallaşdırılmış sosial sığorta hesabları. (CEIC, 2025) (WSEAS, 2023)

Mexanizm 7: Məkan Əsaslı Sənaye və Xidmət Siyasəti

Bu mexanizm təlim, nəqliyyat və yaşayış sahəsi ilə əlaqəli regional klasterlər və xidmət göstərilən torpaqlar (sənaye parkları, aqroparklar, turizm dəhlizləri) özündə birləşdirir.

Müvafiq mexanizm firmaların və istedadların cəmlənməsi məhsuldarlığı və əmək haqqını artırılmasını, həmçinin gediş-gəliş və məlumat sürüşmələrinin azaldılması və iş uyğunluğunu yaxşılaşdırılmasının təklif edir.

Azərbaycan üçün praktiki elementlər: İnvestorlara qulluq, KOB təchizatçı proqramları və yerli əmək vasitəçiliyi ilə ikinci dərəcəli şəhər ekosistemlərini genişləndirin. (Statistika Komitəsi, 2025)

5. Ölçmə: Məşğulluq-gəlir indeksinin çıxarılması

Məşğulluq qazanclarının artan ev təsərrüfatlarının gəlirlərinə çevrilməsini təmin etmək üçün siyasət aşağıdakıları izləməlidir:

- Rəsmi əmək haqqı ilə məşğulluğun payı (ümumi və cins/region üzrə);
- Sektorlar üzrə orta real gəlir və gəlir artımı;
- Qeyri-rəsmilikdən rəsmiliyə keçidlər;
- AƏBS nəticələri (yerləşdirmə, 6-12 aylıq qazanc);
- Yeni klasterlərin olduğu regionlarda yoxsulluq və zəiflik meylləri;
- Məşğulluq və ödənişdə gender fərqləri.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Azərbaycanın iqtisadi artımı və makrosabitliyi məşğulluğa əsaslanan gəlir artımını həyata keçirilməsi üçün münbit zəmin yaradır. Zərurətin kökündə neft sektorunun gəlirləri üzərində iş yerlərinin yaradılmasında rolunun azalması, qeyri-rəsmi və həssas işlərin yayılması və məhsuldarlığı və ödənişi məhdudlaşdıran insan kapitalı boşluqları dayanır. Ölkənin imkanları iqtisadiyyatın effektiv şaxələndirilməsini, KOB-ların genişləndirilməsi, regional inkişaf və insan kapitalının sürətləndirilməsi və inkişaf tərəfdaşlarının cari strategiyaları ilə dəstəklənir.

Azərbaycanın mövcud onilliyin sonuna kimi hədəfləməli olduğu nəticələrə aşağıdakılar daxildir:

1. Qeyri-neft sektorlarında rəsmi əmək haqqı ilə məşğulluğun payının ölçülə bilən artımı və kölgə iqtisadiyyatının minimallaşdırılması;
2. Əhali arasında bacarıqların artırılması və firmanın təkmilləşdirilməsi hesabına hədəflənmiş sektorlarda məhsuldarlığın üzərində real median gəlir artımı;
3. Həssas qrupları, xüsusilə qadınlar üçün həssas məşğulluq dərəcələrinin azalması;
4. İkinci dərəcəli şəhər klasterinin inkişafı vasitəsilə regional əmək haqqının yaxınlaşması;
5. Əhləinin sosial sığorta əhatəsinin genişləndirilməsi.

Yuxarıdakı nəticələrin əldə edilməsi koordinasiya edilmiş, nəticələrə əsaslanan institutlar vasitəsilə həyata keçirilən firmanın məhsuldarlığı, işçi bacarıqları, rəsmiləşdirmə stimulları və gender əsaslı dizaynı birgə həll edən təşkilatı və iqtisadi mexanizmləri tələb edir.

Son olaraq, məşğulluq və gəlir arasında ən sıx əlaqə məhsuldar firmaların formal, ədalətli və rəqabətli iqtisadiyyatda işə hazır insanlarla görüşdüyü yerdə yaranır. Azərbaycan üçün bu, KOB-ların inkişafı və ixrac qabiliyyəti proqramlarını, tələbata əsaslanan bacarıq sistemlərini, rəsmiləşdirmə təşviqlərini, gender əsaslı dizaynı və regiona əsaslanan sənaye siyasətini birləşdirmək deməkdir ki, bunların hamısı şəffaf ölçülər və adaptiv büdcələşdirmə ilə monitorinq edilir. Bu mexanizmlərlə Azərbaycanın növbəti onillikdə yaratdığı iş yerləri gəlirləri davamlı və əhatəli şəkildə artıracaq. (Asiya İnkişaf Bankı, 2025)

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Asiya İnkişaf Bankı. (2025). Azerbaijan: Country partnership strategy (2025–2029). Manila, Fillipin.
2. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, (2025). Əmək bazarı statistikasısı. Bakı, Azərbaycan.
3. Beynəlxalq Əmək təşkilatı. (2021). World employment and social outlook: Trends 2021. Geneva, İsveçrə.
4. Beynəlxalq Valyuta Fondu. (2021). Republic of Azerbaijan: 2021 Article IV consultation—Press release; staff report. Vaşinqton, ABŞ.
5. CEIC. (2025). Azerbaijan minimum wages (indicator). Retrieved 2025.
6. Dünya Bankı. (2020). Azerbaijan—Employment support project (P171250): Project appraisal document. Vaşinqton, ABŞ
7. Dünya Bankı. (2022). Azerbaijan human capital review. Vaşinqton, ABŞ.
8. Dünya Bankı. (2022). Azerbaijan: Systematic country diagnostic update. Vaşinqton, ABŞ.
9. Dünya Bankı. (2025). Macro poverty outlook: Azerbaijan (Spring 2025). Vaşinqton, ABŞ.
10. European Training Foundation. (2020). Policies for human capital development in Azerbaijan: TRP assessment. Turin, İtaliya.
11. GTAI (Germany Trade & Invest). (2024). Entrepreneurship and employment support programs and services: Azerbaijan gender landscape (selected indicators). Berlin, Almaniya.
12. Harvard Kennedy School—Baku Strategy Club. (2024, July 15). Informal employment in Azerbaijan as an impediment to economic growth. Kembric, Birləşmiş Krallıq.
13. UNECE. (2024). Azerbaijan country profile: Gender and inclusive employment notes (selected indicators). Geneva, İsveçrə.
14. United Nations Sustainable Development Group. (2020). Azerbaijan—UN Sustainable Development Cooperation Framework 2021–2025. Nyu York, ABŞ.
15. WSEAS. (2023). Impact of minimum wage policy on income inequality: Evidence from Azerbaijan. WSEAS Business and Economics Journal.